istorie contemporană

VLADIMIR TISMĂNEANU este profesor de științe politice la Universitatea Maryland. Președinte al Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România (aprilie 2006–aprilie 2007) și al Comisiei Prezidențiale Consultative pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România (din aprilie 2007). În 2007 a primit din partea Universității Maryland *Distinguished International Service Award*, iar Asociația Americană de Științe Politice i-a acordat certificatul pentru merite excepționale în predarea acestei discipline. Doctor Honoris Causa al Universității de Vest din Timișoara (2002) și al Școlii Naționale de Studii Politice și Administrative (2003).

Volume publicate (selecție): *Reinventarea politicului. Europa Răsăriteană de la Stalin la Havel* (Free Press, 1992; ediție paperback cu un nou epilog: 1993; Polirom, 1997, ediția a II-a revăzută: 2007); *Fantasmele salvării. Democrație, naționalism și mit în Europa postcomunistă* (Princeton University Press, 1998; Polirom, 1999); *Stalinism pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc* (University of California Press, 2003; Polirom, 2005). În 2004 cartea a primit Premiul Barbara Jelavich din partea Asociației Americane pentru Avansul Studiilor Slave pentru o lucrare excepțională în domeniul istoriei Europei de Răsărit și Centrale. A fost coeditor, împreună cu Dorin Dobrincu și Cristian Vasile, al *Raportului final* al Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România (Humanitas, 2007). În anul academic 2008–2009 este bursier al Woodrow Wilson International Center for Scholars din Washington D.C., unde va scrie o carte despre democrație, memorie și justiție morală.

CRISTIAN VASILE este cercetător științific la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga" (Programul *România și Europa în secolul XX*), secretar științific al Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România (aprilie 2006–aprilie 2007) și coordonator al Comisiei Prezidențiale Consultative pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România (din aprilie 2007).

Volume publicate: *Între Vatican și Kremlin. Biserica Greco-Catolică în timpul regimului comunist* (Curtea Veche Publishing, 2003); *Istoria Bisericii Greco-Catolice sub regimul comunist, 1945–1989. Documente și mărturii* (Polirom, 2003); *Biserica Ortodoxă Română în primul deceniu comunist* (Curtea Veche Publishing, 2005).

A publicat studii, articole și recenzii în periodice academice precum *Altarul Banatului*, *Analele Sighet*, *Annuario*, *Anuarul IRIR*, *Anuarul Institutului de Istorie „A.D. Xenopol"*, *Anuarul Institutului de Istorie Orală*, *Arhivele Securității*, *East European Quarterly*, *Études Balkaniques*, *Historical Yearbook*, *Quaderni de la Casa Romena di Venezia*, *Revista Istorică*, *Studia Politica. Romanian Political Science Review*, *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, *Studii și materiale de istorie contemporană* și în reviste de cultură: *Adevărul literar și artistic*, *Apostrof*, *Cultura*, *Idei în dialog*, *Memoria. Revista gândirii arestate*, *22*, *Timpul*, *Vatra*.

VLADIMIR TISMĂNEANU
CRISTIAN VASILE

PERFECTUL ACROBAT
LEONTE RĂUTU, MĂȘTILE RĂULUI

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Seria „Istorie contemporană“ este coordonată de
Cristian Vasile şi Vladimir Tismăneanu

Redactor: Cătălin Strat
Coperta: Andrei Gamarţ
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Marilena Bălăşel
DTP: Florina Vasiliu, Cornel Drăghia

VLADIMIR TISMĂNEANU, CRISTIAN VASILE
Perfectul acrobat. Leonte Răutu, măştile răului

© HUMANITAS, 2008 (ediția print)
© HUMANITAS, 2013 (ediția digitală)

ISBN 978-973-50-4086-4 (pdf)

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372.743.382; 0723.684.194

Cuprins

Abrevieri 9

Perfectul acrobat: Leonte Răutu și măștile stalinismului românesc 15

Un Jdanov român: Leonte Răutu, arhitectul Secției de Propagandă 38

Secția de Educație Politică 40

„Desființarea“ lui Arghezi 41

Direcția (Secția) de Propagandă și Agitație 43

Răutu, personaj al memorialisticii și beletristicii 45

Ședințele de demascare 49

Predarea ștafetei în domeniul cultural-ideologic 51

Un Răutu în declin 53

Antiintelectualismul, trăsătura principală 57

Răutu a fost un cinic, un supraviețuitor, un acrobat perfect. *Discuție între Vladimir Tismăneanu și Cristian Vasile* . . . 60

Groparul culturii române 60

Locul nașterii și familia 61

Adeziunea la PCdR. Opțiuni ideologice și sentimentale 62

Detenția și refugiul în URSS 65

Chișinevschi, Răutu și Ana Pauker 68

Gruparea basarabeană din PCdR și pierderea evreității 72

Polemici cu istorici și politologi 76

Criteriile de selectare și intelighenția de partid 78

Asociații lui Răutu. Cazul Ofelia Manole 79
Ceaușescu, obsesia ilegaliștilor și xenofobia 81
Condiția minoritară și fascinația pentru cultura rusă 82
Locotenenții lui Răutu: N. Moraru, impostura supremă 86
Stilistul Paul Georgescu, între dogmatism și sarcasm 88
Obsesia Răutu la Gheorghe Haupt și Petru Dumitriu 89
G. Călinescu și manevrele Direcției de Propagandă 91
Frecventatorii și cunoscuții lui Răutu 92
Comparația Beniuc–Fadeev 95
Orbirea lui Sorin Toma 96
Coabitarea Răutu–Ceaușescu 97
Alternanța „dezgheț"–„îngheț" cultural 101
Dej, Răutu, Ceaușescu și valul restalinizator 104
Consecințele epurărilor din partid 108
Un proces al comunismului și culpele lui Răutu 109
Răutu și manipularea mediului literar-artistic 110
Instrumentalizarea lui C.I. Gulian și a lui Gherea 111
Relaxarea culturală și părăsirea dogmatismului 112
Valeriu Trotușeanu – Leonte Răutu 115
Recuperări și percepții contradictorii 116
Comunismul, evreii și protocronismul 117
E. Jebeleanu și Perfectul acrobat 119
Miron Constantinescu și Leonte Răutu 120
Frământări în familia Răutu 121
Profesorii, studenții și percepțiile privitoare la Răutu 123
Răutu și momentul C. Pârvulescu (1979) 127
Prăbușirea din 1981 128
Ion Iliescu și Răutu 129
Ideologia comunistă și ideologii PCR 130

Leonte Răutu era o legendă...
Convorbire cu Mihai Șora 133

Ideologia și proiectul comunist 133
Răutu, eminența cenușie 135
Legenda din jurul lui Răutu 137

Editurile și cenzura 138
Un anturaj select: Paul Georgescu, Barbu Câmpina, N. Tertulian, E. Schileru 142
De ce nu a existat un 1956 la București 145
Petru Dumitriu 146
Leonte Tismăneanu și Pavel Câmpeanu 147
Pasiunea comunistă și înregimentarea 148
Marxismul și explicațiile succesului său 151
Responsabilitățile lui Dej și N. Ceaușescu 152
Lista documentelor 155
Documente 166
Bibliografie 447
Indice de nume 455

În memoria Monicăi Lovinescu și a lui Virgil Ierunca,
pentru tot ce au făcut spre a demasca minciuna comunistă

Ideea redactării acestui volum consacrat biografiei politice a lui Leonte Răutu s-a cristalizat în anul 2006, pe când lucram împreună – în cadrul Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România – la elaborarea *Raportului final*, adică la un document sintetic privind atât instituțiile și metodele care au făcut posibilă perpetuarea dictaturii comuniste, cât și rolul unor personalități politice în menținerea și funcționarea acestui sistem. Am socotit că Leonte Răutu se numără printre acele personaje ale nomenclaturii comuniste care merită o atenție specială. Ținem să mulțumim Editurii Humanitas, domnului Gabriel Liiceanu și doamnei Lidia Bodea, pentru susținerea acestui demers istoriografic și politologic. Suntem îndatorați lui Bogdan Cristian Iacob, pentru sprijinul logistic acordat, și Ioanei Măgură Bernard, pentru identificarea unor documente relevante.

Autorii

Perfectul acrobat: Leonte Răutu și măștile stalinismului românesc

Vladimir Tismăneanu

I

Punctele nodale ale biografiei politice a lui Leonte Răutu (n. Lev Oigenstein, 1910–1993) au coincis cu momentele cele mai dramatice din istoria comunismului românesc. Ca devotat ideolog comunist, asemeni unor József Révai, Jakub Berman, V. Kopecky ori Kurt Hager, personajul a aparținut indiscutabil galeriei celei mai reprezentative a stalinismului est-european. Răutu a fost exponentul unei tradiții intolerant-dogmatice care și-a pus pecetea asupra evoluției ori, mai precis spus, a *involuției* culturii române, în cele peste patru decenii de dictatură comunistă. Răutu a fost unul dintre reprezentanții cei mai longevivi ai aripii ilegaliste din PCR, jucând un rol decisiv în diversele viraje cunoscute de linia oficială începând din 1945, când, revenit din URSS (la „chemarea" CC al PC din România), fostul șef al redacției române a postului de radio Moscova devenea supraveghetorul *en titre* al *Agitpropului* în curs de consolidare la București[1].

Aceste rânduri se vor o analiză cât mai obiectivă, cât mai nepărtinitoare, a formulei politice și spirituale încarnate de Leonte Răutu, o încercare de estimare a rolului și influenței sale în geneza politicii anticulturale a stalinismului românesc. Prăbușirea sa nedemnă din vârful piramidei „societății socialiste multilateral-dezvoltate", respectiv eliminarea sa din Comitetul Politic Executiv în vara anului 1981, trebuie corelată cu dinamica

1. *Agitpropul* de pe lângă CC al PCR a purtat pentru câțiva ani, imediat după 1944, numele de Secția (Centrală) de Educație Politică.

internă a comunismului românesc, în ultimii zece ani. „Nimeni nu va plânge la căderea lui Leonte Răutu“ – cuvintele rostite de Noël Bernard în editorialul postului de radio Europa Liberă cu acel prilej captau o atitudine generală față de cel pe care, adoptând imaginea propusă de Eugen Jebeleanu, îl putem numi „perfectul acrobat“ al comunismului românesc: adaptabil până la năruirea șirei spinării, arogant, condescendent și nimicitor-caustic cu subordonații, onctuos-prevenitor cu superiorii (înainte de oricine cu Gheorghe Gheorghiu-Dej până în 1965, iar apoi cu Nicolae Ceaușescu), Leonte Răutu a fost orice altceva decât un adversar al liniei politico-ideologice a PCR în oricare dintre transfigurările sale: nu a manifestat niciodată, sub nici o formă, vreun gest de opoziție ori măcar de rezervă față de cursul preconizat mai întâi de Gheorghiu-Dej și apoi de Ceaușescu. Se poate considera că tocmai această nedezmințită pasiune a disciplinei, acest reflex oportunist (ceea ce americanii numesc *knee-jerk*), explică surprinzătoarea supraviețuire în funcții de prim-plan a personajului la care ne referim. Când multă lume s-a așteptat ca Răutu să se prăbușească în 1952, alături de gruparea Pauker–Luca, s-a produs exact contrariul: el a fost promovat în Biroul Organizatoric al CC al PMR. În iunie 1957, când „patronul“ său, Iosif Chișinevschi, era excomunicat, alături de Miron Constantinescu, sub acuzația de tentativă de a introduce „liberalismul“ mic-burghez și stihia revizionistă în partid, Răutu rostea unul dintre cele mai virulente discursuri demascatoare, dovedindu-și loialitatea desăvârșită în raport cu „Conducătorul Partidului“ (așa apăreau referințele la Dej în stenogramele anchetelor de la Comisia Controlului de Partid și de la Securitate). Împreună cu N. Ceaușescu, Răutu a condus prelucrarea documentelor Plenarei din iunie 1957 și, apoi, a Plenarei din iunie 1958, cu activul de partid din București, la sala Excelsior. Tot Răutu a fost principalul artizan al înscenărilor menite să terorizeze intelectualitatea din România: distrugerea institutelor de cercetare ale Academiei Române, mutilarea acestei instituții, sovietizarea forțată, cu efecte catastrofice, din perioada 1948–1953; ploconirea deșănțată în fața culturii ruse (așa cum era aceasta

definită de canonul stalinist) și utilizarea celor mai diversificat-perverse metode de îngenunchere a intelectualității naționale (de la zdrobirea fizică la corupție materială și înfeudare psihologică); promovarea unor fanatici, posedați ideologici, impostori și diletanți în funcții de conducere în domeniul culturii (Mihail Roller[1], Matei Socor, Nicolae Goldberger, Ofelia Manole, Nicolae Moraru, Ion Vitner, Gheorghe Gonda, Nestor Ignat, Florența Rusu, Vasile Dinu, Petre Drăgoescu, Elena Beșcu și alții); desemnarea grupului Noica–Pillat (1958–1959) ca obiectiv al Securității (ministrul Afacerilor Interne, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, membru al Biroului Politic, Alexandru Drăghici, și acoliții săi nu aveau nici cea mai vagă idee cine erau acești oameni de cultură și de ce erau ei „periculoși"); sinistra prelucrare/demascare legată de grupul Milița Petrașcu–Mihail Andricu–Dora Massini–Marius Nasta; campaniile împotriva lui Lucian Blaga, inclusiv utilizarea resentimentelor lui Mihai Beniuc pentru calomnierea autorului *Nebănuitelor trepte*; valurile de excluderi și sancționări din Uniunea Scriitorilor care au urmat perioadei destalinizării avortate din 1956 (cazul Alexandru Jar cu ale sale reverberații); prigonirea intelectualilor maghiari, inclusiv a unora de orientare marxist-antistalinistă (Gaál Gábor); lichidarea sociologiei românești și persecutarea exponenților de seamă ai acestui domeniu; distrugerea psihologiei ca disciplină academică respectabilă, din nou prin încurajarea celor mai ariviste elemente, cu complicitatea unor intelectuali autentici dispuși să se înjosească în fața dictatorului culturii românești.

Paradoxal doar la suprafață, același *Leonea* Răutu avea să joace un rol crucial în divorțul de Hrușciov și de o Moscovă pornită pe calea destalinizării. În perioada de după Congresul al III-lea al PMR (1960) și mai cu seamă de după Congresul al XXII-lea al PCUS (octombrie 1961), Răutu a susținut constant, cu zel

1. Ajuns academician, fără a avea vreo competență, a întruchipat impostura la fel ca și Nicolae Moraru. Rolul său nefast avea să fie scos în evidență, chiar înainte de 1989, de Iorgu Iordan, *Memorii*, vol. III, Editura Eminescu, București, 1979, p. 90.

și pasiune, pozițiile lui Dej și ale grupului acestuia. A devenit de fapt eminența cenușie, sfetnicul indispensabil, unul dintre puținii demnitari cu care „Amon Ra" (spre a folosi numele dat de Petru Dumitriu lui Dej în romanele sale de după defecțiune) se consulta și pe care îl respecta. Când Dej a participat la sesiunea ONU (prima și unica sa vizita în SUA), în 1962, din delegația oficială a făcut parte L. Răutu, prezentat cu simplul titlu de deputat în MAN (fiind vorba de o misiune de stat, nu se pomenea faptul că era membru supleant al Biroului Politic și șeful propagandei).

Născut în februarie 1910 în orașul Bălți din Basarabia, pe atunci provincie a Imperiului rus, Răutu a fost, de fapt, format exclusiv în cultura rusă. Precum Mátyás Rákosi, József Révai, Ernö Gerö, Rudolf Slansky, Bedrich Geminder, Eugen Fried, Eduard Goldstücker, Ghenrih Iagoda, Lazar Kaganovici, Lev Mehlis, Iosif Chișinevschi, soții Pauker, Valter Roman, Gheorghe Stoica, Ghizela Vass, Vanda Nicolschi, Albert Norden, Hanna Wolf, Zygmunt Modzelewski, Jakub Berman și atâția alți militanți, și-a abandonat devreme și fără ezitări evreitatea, aderând cu arme și bagaje la familia internaționalistă leninistă cu care s-a contopit definitiv și irevocabil. Îi repugna orice formă de „naționalism", deci și sionismul ori „bundismul". Era, spre a relua o formulă a istoricului Isaac Deutscher, *a non-Jewish Jew* (un evreu ne-evreu)[1]. După ce a aderat în 1929 la secta clandestină numită PC din România (secțiune a Internaționalei Comuniste), a îmbrățișat cu fervoare internaționalismul bolșevic, așa cum fusese definit de Stalin.

Educat în cea mai intransigentă tradiție bolșevic-stalinistă, Leonte Răutu a făcut din devotamentul *perinde ac cadaver* pentru cauza marxist-leninistă și, până în 1956, pentru URSS sensul fundamental al vieții sale. Probabil că știa pe dinafară *Cursul scurt de istorie a PC (b) al URSS* ori măcar obsedantul capitol intitulat *Despre materialismul dialectic și istoric*, atribuit lui

1. A se vedea, pe acest subiect, excepționala lucrare a lui Yuri Slezkine, *The Jewish Century*, Princeton University Press, Princeton, 2004.

Stalin personal. Marxismul simplificat grotesc de Stalin și filozofaștrii roșii a fost pentru Răutu substitutul religiei de mult abandonate, o *summa* cvasi-teologică de adevăruri presupuse ultime, răspunsul la toate interogațiile sufletului uman, despre viață, natură, cultură și moarte. De aici și disprețul lui total pentru orice experiență a metafizicii contemporane, dezinteresul nu doar pentru Jean-Paul Sartre, Ernst Fischer, Henri Lefebvre ori Maurice Merleau-Ponty, dar și pentru Georg Lukács, Karl Korsch, Antonio Gramsci ori Ernst Bloch. I-a repugnat revizionismul marxist și nu a dovedit nici cel mai mic interes pentru căutările intelectuale ale unor Karel Kosik ori Leszek Kolakowski. Nu cred că Răutu a citit vreodată un text de Hegel și mă îndoiesc că a încercat să înțeleagă *Manuscrisele economico-filozofice din 1844* ale tânărului Marx. Pentru „sectorul" filozofiei, se încredea în C. Ionescu-Gulian, Ion Banu, Gall Ernö și alți „teoreticieni" ai partidului (evident, desemnați de el). Maximul de contact cu filozofia s-a redus la scrierile lui Constantin Dobrogeanu-Gherea, traducerile din Karl Kautsky, la *Anti-Duhring* de Engels, democrat-revoluționarii ruși, pe care îi venera (Vissarion Belinski, Nikolai Dobroliubov, Dmitri Pisarev, Nikolai Ogariov, N.G. Cernîșevski), la unele lecturi din Gheorghi Plehanov (*Contribuții la concepția monistă asupra istoriei*) și la *Materialism și empiriocriticism* (penibilul opuscul vădind o concepție epistemologică de o dezolantă naivitate) și *Caietele filozofice* ale lui Lenin (în fond niște modeste conspecte care ne spun cel mult cât reușea Lenin să priceapă din Hegel). Firește, comparat cu Dej, Gheorghe Apostol, Petre Borilă, N. Ceaușescu, Iosif Chișinevschi și alții, era vorba de un personaj care poseda o cultură marxistă reală, deși unilaterală. Răutu nu a reușit însă vreodată să interiorizeze dezbaterile despre dialectică, nu a înțeles ce înseamnă alienarea umană (la Hegel sau la Marx) și a privit marxismul doar ca pe un instrument de legitimare a dictaturii partidului și liderului. Apropo de Gherea, Răutu a fost cel care, în 1951, la aniversarea a 30 de ani de la înființarea PC din România, a introdus în „Raportul" prezentat de Gheorghiu-Dej referința la rolul autorului *Neoiobăgiei* în

dezvoltarea social-democrației românești în direcția menșevismului. Bolșevizarea comunismului românesc, afirma Dej (învățat de Răutu), însemna despărțirea de moștenirea „gheristă". Se reluau tezele cele mai sectare din perioada interbelică, dar tocmai sectarismul reducționist și simplificator a fost modul de gândire și acțiune al lui Leonte Răutu.

După 1956, asemenea lui Dej, având de ales între destalinizare și desovietizare, a optat pentru cea de-a doua strategie[1]. Pervers dialectician, el a știut să elaboreze sofisticate identificări pe baza cărora și-a interzis orice dubii, a pus între paranteze probleme etice fundamentale și, în primul rând, chestiunea raportului dintre *scop* și *mijloace*. Obsedat de politică și de istorie, convins că doar puterea conferă vieții umane un sens, Răutu s-a învestit în acel *praxis* degradat care este activitatea de partid și s-a dedicat servirii unei cauze nihiliste. A fost mândru să devină și a făcut chiar și imposibilul pentru a fi Jdanovul culturii românești. Tot astfel cum Jdanov îi anatemizase pe Anna Ahmatova și pe Mihail Zoșcenko în nefastul discurs din 1946 despre revistele *Zvezda* și *Leningrad*, Răutu i-a stigmatizat (direct ori prin interpuși) pe Tudor Arghezi, Lucian Blaga, Ion Barbu, Vladimir Streinu, Șerban Cioculescu, Constantin Brâncuși, P.P. Negulescu, Mircea Florian, Dimitrie Gusti etc. Întreaga tradiție a culturii române a fost pălmuită. Dej nu știa nimic despre Titu Maiorescu sau Eugen Lovinescu. I-a revenit lui Răutu (și politrucilor săi: N. Tertulian, Paul Georgescu, Marcel Breazu, Ov.S. Crohmălniceanu, Savin Bratu, Ion Vitner, Nicolae Moraru, Traian Șelmaru etc.) sarcina – îndeplinită cu nețărmurită voluptate – de a anihila tradiția umanismului cultural din România. Spre deosebire de interpretările xenofobe gen Mihai Ungheanu și Marian Popa, spre a nu mai vorbi de un Ion Coja, trebuie să accentuăm că nu era vorba de o ofensivă motivată etnic, deci de un fel de conspirație a alogenilor împotriva culturii

1. Vezi studiile publicate în Doina Jela, Vladimir Tismăneanu (coordonatori), *Ungaria 1956: revolta minților și sfârșitul mitului comunist*, Curtea Veche Publishing, București, 2006, pp. 196–229.

românești. Acțiunea lui Răutu și a acoliților săi făcea parte din strategia leninist-stalinistă de anihilare a „vechii culturi" și de întemeiere a uneia noi, ghidată de pseudovalorile „umanismului bolșevic". Nu ca evrei (ori maghiari, ori polonezi, ori bulgari etc.) acționau acești „instructori", ci ca soldați devotați ai unei cauze în care credeau *perinde ac cadaver*. Nu exista în fond o distincție semnificativă între ardoarea nihilistă a lui Răutu și cea a unor Grigore Preoteasa și Miron Constantinescu în anii 1950. Energia distructivă a acestor zeloți provenea din modelul Andrei Jdanov, el însuși promotorul sinistrei campanii anti-„cosmopolite" din perioada 1946–1948.

În felul său, dincolo de aparențele deliberat anodine și oricât de șocant ar suna acum acest lucru, Răutu a fost un intelectual. Și poate că tocmai aici se afla miezul chestiunii, acea răsturnare a valorilor care a permis atâtor candidați la titlul de intelectual să se convertească în inamici ai spiritului. Acel *spirit primar agresiv* despre care vorbea Marin Preda în *Imposibila întoarcere* nu a fost apanajul diverșilor parveniți propulsați peste noapte în posturi la care nu ar fi avut dreptul măcar să viseze într-o societate meritocratică. Mentalitatea dogmatică a înflorit, în primul rând, printre membrii castei pe care am putea-o numi a „intelectualilor de partid", „paznicii" suprastructurilor leninist-staliniste. Un Jdanov, în Uniunea Sovietică, nu a întârziat să-și afle emulii în țările satelizate și în partidele comuniste înfeudate Moscovei: un Leonte Răutu sau un Chișinevschi la București, un Révai la Budapesta, un V. Kopecky la Praga, un Jakub Berman la Varșovia, sau un mai vituperant decât toți laolaltă, un Jean Kanapa, fostul student de la École Normale Supérieure, la Paris (devenit, în anii 1970, membru al Biroului Politic al Partidului Comunist Francez și fervent eurocomunist)[1].

Ritualul dogmatic al stalinismului s-a realizat cu sprijinul unor militanți pentru care puterea era înainte de toate o chestiune de tehnică și procedură. Stalinismul a reprezentat, între altele,

1. Pentru cultura politică a comunismului francez, vezi Marc Lazar, *Le communisme – une passion française*, Perrin, Paris, 2002.

un univers care excludea compasiunea și solidaritatea interumană, iar cei care au perseverat în cultivarea acestor sentimente au plătit-o cu ani grei de temniță ori chiar cu prețul vieții[1]. Era nevoie de construcția unui tip uman adaptabil și plastic, „eroul comunist" care revenea precum un laitmotiv în discursurile lui Răutu în anii 1950. Modelul îl oferea, firește, „neprețuita" experiență sovietică, întotdeauna invocată de inchizitorul ideologiei comuniste românești, veritabila sa busolă valorică în primul deceniu și jumătate de „dictatură a proletariatului" pe malul Dâmboviței. Nu își imaginase oare el, încă din anii tinereții sale revoluționare, încă de pe băncile liceului din Bălți, în Basarabia natală, că va sosi și clipa lui, când va putea juca un rol pe măsura secretelor sale ambiții? Nu venise oare clipa aceea tocmai acum, când Armata Roșie cotropise România, iar el devenise sacerdotul dogmei comuniste, interpretul *en titre* al stalinismului, în versiunea sa românească? Tânărul fascinat de Tolstoi, Dostoievski și Malraux lăsase locul, fără prea multe sfâșieri interioare, funcționarului tenebros, profet al unei scolastici teroriste. Personajul cu ochii adânciți în orbite, cu obrajii supți și speranțele inflamate, a cărui fotografie se găsește în anii 1980 la Muzeul de Istorie a Partidului, dispăruse în neantul iluziilor abandonate. Nimeni nu a descris mai bine metamorfoza lui Răutu decât Petru Dumitriu, în romanele sale *Ne întâlnim la judecata de apoi* și *Incognito*. Scheletic și posedat de demonul istoriei în 1945, Malvolio Leonte a ținut pasul cu degenerarea sistemului pe care îl slujea. Vidul de ideal, cinismul omniprezent și atotbiruitor, carierismul cel mai venal și-au găsit în el un entuziast avocat. Revoluționarul „de profesie" se transformase în birocratul adipos, întotdeauna insinuant, mereu pus la pândă. Răutu a fost poate cel mai teribil vânător de eretici din statele satelizate de Moscova după cel de-al Doilea Război Mondial. Există în atitudinea lui ceva ce ținea de un anumit sadism al răzbunării, o revanșă de nemărturisit împotriva pro-

1. Aleksander Wat, *My Century: The Odyssey of a Polish Intellectual*, University of California Press, Berkeley, 1988.

priei degradări, o invidie și o ură fără limite împotriva oricărei manifestări de autonomie a spiritului. La fel de acerb a fost el când s-a ajuns la pedepsirea „bandei Ioanid", deci a grupului de intelectuali evrei acuzați de atacul armat din 1959 împotriva unei sucursale a Băncii Naționale, dar și de pregătirea de atentate împotriva lui Alexandru Drăghici și Leonte Răutu (responsabilul cu problemele evreiești din Biroul Politic)[1].

Ajuns la București în 1928, după o perioadă petrecută la Cernăuți, intrat în mișcarea comunistă (mai întâi în UTC) în 1929, Răutu a încercat să devină un intelectual, înscriindu-se ca student al Universității din București. Scurta lui idilă cu matematica s-a încheiat în momentul în care a fost arestat pentru agitație comunistă, iar construcția culturii sale a fost concesionată mediului sufocant al celulelor comuniste din închisori. Spre deosebire de Valter Roman, Ilie Zaharia, Grigore Preoteasa ori Miron Constantinescu, Leonte Răutu nu a avut acces la sursele de prim ordin ale marxismului occidental, a ignorat dezvoltarea culturii europene în secolul XX, a fost prizonierul unui orizont îngust, tutelat de clasicii literaturii ruse a secolului al XIX-lea. Avangarda artistică și literară (dadaismul, expresionismul, constructivismul, cubismul, suprarealismul) au fost fenomene pe care Răutu nu le-a putut nicicând pricepe ori accepta. Experimentele estetice practicate nu o singură dată de oameni solidari cu cauza stângii l-au vexat și l-au indignat, părându-i o formă inadmisibilă de frivolitate „mic-burgheză". Acesta era supremul păcat, tentația mentalităților „mic-burgheze", „liberaliste", o pasiune a libertății ce trebuie cu orice preț exorcizată. Partinitatea (*partiinost'*) trebuia să învingă spontaneitatea (*stihiinost'*). Universul teoretic în care s-a format Leonte Răutu îl constituia tocmai stalinismul anilor 1930–1940, perioada în care dictatura bolșevică intrase în transă, se autodevora prin mecanismul succesivelor valuri de epurări. Nikolai Buharin, autorul faimosului *ABC al comunismului*, cartea de căpătâi a atâtor generații de militanți

1. Subiectul a revenit recent în atenția publică datorită filmului *Marele jaf comunist* realizat de regizorul Alexandru Solomon.